

DELO

glasilo KPI za slovensko narodno manjšino

TRST - 3. februarja 1984
Leto XXXVI. - Štev. 2
Petnajstdnevnik - Quindicinale
Abbon. postale - Gruppo II/70
300 lir

Nič brez nas, nič proti nam!

Kaj je novega z našim zaščitnim zakonom? Nujno moramo odgovorjati na to vprašanje, saj so poročila o tem vprašanju kot vesti s fronte. Vsak dan je kaj novega, čeprav ne moremo reči, da so novosti velike. Na drugem mestu poročamo o uspeli tiskovni konferenci, ki jo je priredila enotna slovenska delegacija v Trstu. Z njo smo hoteli Slovenci opozoriti italijansko javno in politično mnenje na nujnost sodelovanja manjšine pri oblikovanju zakona, ki se tiče nas in samo nas.

Reči moramo, da je tiskovna konferenca (kot prva pobuda po obnovi enotnosti med slovenskimi političnimi in kulturnimi organizacijami) povsem uspela. Dokazala je veliko zanimanje tako tržaške kot italijanske javnosti za našo problematiko. Največji italijanski dnevnik so objavili poročila o Slovincih in njihovih zahtevah, da so jih lahko brali tudi ministrski predsednik Craxi, minister Romita in vsi politiki. Izjemo ma o naši zadevi niso objavila niti vrstice dnevna glasila najpomembnejših vladnih strank («Il Popolo» in «Avanti!»). Reči moramo tudi, da so bila poročila vsedržavnih dnevnikov kar se da nenaklonjena naši manjšini. Poznalo se je, da demokratičnega javnega mnenja v Italiji ne morejo pogojevati malenkostni razizmi kake tržaške politične sile, ali previdnosti krajevnih demokrščanskih politikov. «Človekove pravice so ali niso», je dejal italijanski časnikar, ki je sicer zarigrzen demokristjan, a ni doma iz naših krajev. Zanj so stvari popolnoma jasne. Tudi ta, da človekovih pravic ni mogoče meriti po odstotkih ali glede na strpnost večine.

Javnost je torej seznanjena. Tudi minister Romita in predsednik vlade Craxi, katera smo Slovenci zaprosili za srečanja, na katerih želimo pojasniti naše poglede na nastajajoči vladni zakonski osnutek. Povedati jim namreč moramo, da je za nas nesprejemljivo izločevanje Slovencev iz videmske pokrajine iz zaščitnega zakona. Prav tako moramo pojasniti, da ne sprejemamo izumetničenih procedur za uveljavljanje manjšinskih pravic. «Ali so, ali niso», kot je dejal italijanski novinar.

V Rimu se vsekakor nekaj zatika. Demokristjani, tako pravijo, se boje nacionalističnih reakcij, v resnici pa si jih želijo (morda jih celo na tiho spodbujajo), ker bi tako imeli «alibi» za odobritev slabega zakona, češ «več vam itak ne moremo dati». Tudi puščajo v stran nekatere točke, kot sta slovensko gledališče ali slovenski televizijski pro-

grami, da bi jih uporabili kot «drobiž» na pogajanjih o vsebini zaščitnega zakona.

V senatu so vladni predstavniki ustavili postopek, ki bi se moral pričeti v komisiji za ustavna vprašanja. Pojasnili so, da čakajo na vladni osnutek. Ni pa še povsem jasno, kje bo vlada ta osnutek vložila. V senatu ali v zbornici. Večkrat smo pojasnili, da ne gre za formalnost. V senatu smo Slovenci zastopani, v zbornici ne. V tem grmu tiči zajec. Vsekakor pa vztrajamo, da morajo biti Slovenci (vsi Slovenci) prisotni pri oblikovanju in sprejemanju zakona, ko bo do tega prišlo...

Znano je, kolikšni so pritiski nacionalističnih in zmernih sil na vlado. V naših krajih so aktivni (in glasni)

predvsem fašisti, a niso sami. Njihov kolovodja Almirante napoveduje, da bodo misovci zbrali podpise za referendum o odpravi zaščitnega zakona, ki bi ga parlament sprejel. Gre za grožnjo, morda nič več, vendar je to povod za novo mobilizacijo nacionalističnih sil. O tem lahko rečemo samo nekaj kratkih misli, ne da bi se spuščali v moralno oceno, saj fašistom morala res ne pomeni bogvekaj. KD je pač sejala veter, sedaj žanje vihar. V svojem zakonu teorizira trajne referendume o manjšinskih pravicah, sedaj pa si je s fašisti nakopala (ali naročila) hudiča. Kajti ne moremo se otresti suma, da je tudi Almirantejeve grožnje kdo navdihnil v upanju, da se bomo Slovenci ustrašili in sprejeli

SRAMOTA ZA TRST

To, kar se je prejšnji petek zgodilo med sejo občinskega sveta v Trstu je tako nezaslišano, da se bo poprečnemu državljanu in občano zdelo naravnost nemogoče. Svetovalci Liste za Trst in fašisti so namreč preprečili glasovanje o resoluciji, ki je podpirala zamisel o kandidaturi predsednika republike Pertinija za Nobelovo nagrado za mir, ki se je razširila po Italiji in svetu in jo podpisajo vsi dobromisleči in mirljubni ljudje.

Razumljivo je, da smo to pobudo v naših krajih prvi podprli prav Slovenci, ki v Pertiniju poznamo starega zaveznika še iz časov našega prvega upora proti fašistični tiraniji, iz zaporov in nato v letih osvobodilne vojne. Pertini je danes, kot predsednik republike, simbol enotnosti italijanskega ljudstva v boju za svobodo, neodvisnost, socialno pravičnost, mir v svetu in prijateljstvo med narodi. Vemo, da nas je Pertini rad sprejel in se z nami pogovarjal, tudi ko je opravljal pomembne državniške posle. Spominjamo se, da nam je z ljubeznijo pripovedoval o svojem prijateljstvu s pokojnim slovenskim komunističnim poslancem Jožetom Srebrničem, s katerim sta več mesecev preživela v fašističnih zaporih. Podprl nas je, in ne samo z besedami, ko smo ga prosili, naj posreduje za globalno zaščito. Vemo, kako nas je sprejel, kljub mnogim nasprotovanjem, med svojim uradnim obiskom v Trstu. Nekateri krogi mu očitajo, da v Trstu ni spregovoril niti besedice, medtem ko se je rad razgovoril v vseh

ostalih središčih naše dežele. Je pa tudi res, da se je prav v Trstu srečal s slovensko enotno delegacijo in ji zagotovil, da bo pri parlamentu posredoval željo po čimprejšnji odobritvi našega zaščitnega zakona. To je res storil s formalnim pismom in pozivom predsednika parlamenta. Tudi se ni nehalo pri tem. Pogovarjal se je z Openci, ki so ga prosili, naj posreduje za strelišče. V Rimu je na Kvirinalu sprejel in prisluhnil otroškemu zboru glasbene matice...

In še in še bi lahko naštevali primere, ko je Pertini dokazal svojo naklonjenost naši manjšini. Zakaj to poudarjamo? Predvsem zato, ker pravilnik o podeljevanju Nobelove nagrade za mir podčrtuje, da jo zasluži osebnost, ki je svoje življenje posvetila boju za mir, svobodo, prijateljstvo med narodi, za človekove in družbene svoboščine. Zadnje pa se tiče prav nas, kajti naše pravice spadajo v ta okvir.

Končno ne moremo mimo dejstva, da je Pertini veliko naredil za to, da bi se čimbolj izboljšali odnosi med Italijo in Jugoslavijo. S svojimi obiski je pripomogel, da so ti odnosi danes vzorni, čeprav svet in evropsko celino razkrajajo blokovska in siceršnja nasprotja.

Vse to (tega ne smemo nikoli pozabiti) pa je trn v peti Listi za Trst, neofašistom in vsem ostalim reaktivnim, ki Pertinija sovražijo prav za vse, kar predstavlja. Niti nas ni presenetilo zadržanje Liste za Trst v občinskem svetu. Kdor iz službene dolžnosti prebi

Nič brez nas

kakršnokoli godljo, samo da bi se izognili referendumu o našem zakonu.

Resnici na ljubo moramo vsem povedati, da se Almirantejeve grožnje z referendumom ne bojimo. Prav nasprotno: dobro vemo, da demokratična večina italijanskega naroda misli drugače in da bi morebitni referendum potrdil vso našo zaščito. Nikar ne sodimo Italije po tem, kako se obnaša del italijanskega prebivalstva v Trstu ali v Benečiji!

Zato naj nas demokristjani ali nekateri laični sredinci ne izsiljujejo tudi s tem, čeprav bi to želeli ali načrtovali.

Vlada naj tudi neha s slepomišljenjem in naj vendar zaključi izdelavo tega svojega osnutka. Gotovo so se o njegovi vsebini pogovarjali Comelli in njegovi sodelavci v Ljubljani, pa tudi zunanji minister Andreotti, ki se odpravlja v Beograd. Tudi tu pa velja poudariti, da računamo na podporo matičnega naroda, zahtevamo pa, da zadnjo besedo izreče manjšina sama!

Čas sedaj ne dela Slovincem v prid. Pomladi bodo evropske volitve in verjetno je, da bodo demokristjani skušali zavleči zadevo do poletja, da bi ne vznemirjali tržaške ali deželne javnosti med volilno kampanjo s temi problemi. Če bi ta njihova linija zmagala, bo z našo zaščito spet konec, saj bodo pomladi 1985 nove, tokrat celo upravne volitve. Zato mora vlada svoj zakon predložiti še pred začetkom evropske kampanje, parlament naj prične o zakonih razpravo, ki naj se zaključi najkasneje jeseni. To so sprejemljivi roki, sicer bomo tudi tokrat dočakali konec mandatne dobe praznih rok.

Slovinci in drugi italijanski demokristji pa ne smemo samo čakati. Tudi ni vse v rokah enotne delegacije. Potrebni so enotni nastopi povsod, kjer je mogoče, začeniši z našim organiziranim družbenim in kulturnim življenjem.

Bliža se obdobje Prešernovih proslav, ki bodo bržkone trajale ves februar. Z naših kulturnih praznikov pošljimo vladi in parlamentu brzojavke, pisma, resolucije. Zahtevajmo takojšnjo predložitev vladnega zakona, ki naj bo tak, da bo zadovoljil manjšino. Naše geslo bodi: «Nič brez nas, nič proti nam!»

st.s.

* * *

Sramota

ra njeno glasilo ve, da že nekaj let vodi gnusno kampanjo proti predsedniku republike in s tem najbolje dokazuje iz kakšne moke je «italijanstvo» listarjev. To ni «italijanstvo» ljudi, ki bi ljubili današnjo Italijo, demokratično republiko, ki je sad odporniškega gibanja in torej ljudi, kot je Pertini. Njihovo «italijanstvo» sloni predvsem na zanikanju slovenstva, se pravi na sovraštvu in vojnem hujskaštvu. Njihovo italijanstvo temelji na nostalgiji Italije, kakršna je nekoč bila (za časa fašizma) in kakršna ni več. Zato lahko mirne duše trdimo, da Lista (podobno in enako kot fašisti) v bi-

stvu predstavlja antiitalijansko politično formacijo, eno izmed inachi tržaškega fašizma.

Naj torej ne čudi, če je tajništvo tržaške KPI sklenilo, da odpove vsakršno srečanje s predstavniki Liste za Trst, pa čeprav bi ta srečanja sklicali za obravnavo proračunskih problemov tržaške občine. S temi ljudmi, ki sovražijo demokracijo do take mere, da celo drugim preperečujejo, da bi se izrekli o Pertiniju, se nimamo kaj pogovarjati.

Seveda pa se moramo tudi vprašati, kako mislijo socialisti in njihovi laični zavezniki obnoviti sodelovanje z Listo po tem dogodku. Za nas, toda tudi zanje bi moral dogodek v tržaškem

občinskem svetu, pomeniti kapljo, ki je izbila sodu dno, najnovejši in zadnji dokaz fašistizacije teh povampirjenih nacionalistov. Je mar sploh mogoče, da tržaška PSI razmišlja o zavezništvu z njo, medtem ko odklanja sodelovanje s komunisti?

Na to vprašanje bomo prejeli odgovor v zelo kratkem času, kajti čas proračunskih glasovanj v tržaških krajevnih upravah se bliža z velikimi koraki. Vemo, da so se laiko-socialisti že srečali z Listo in nadaljujejo pogajanja. Mar bo njihov želodec prenesel tudi to, kakor že prenaša njihovo nesramno nacionalistično kampanjo proti pravici Slovencev?

***

Izhodišča za kongrese naših sekcij

Te dni je tržaška federacija KPI na tiskovni konferenci predstavila obširen dokument, ki bo služil kot izhodišče razprav na letnih kongresih naših sekcij in bo torej vodilo za nadaljnjo politično akcijo v Trstu.

Dokument je obsežen in vsebuje več poglavij, njegov skupni naslov, ki bo tudi kongresno geslo, pa je: «Za mir, delo, demokratični in produktivni razvoj Trsta in Italije».

Kongresi naj dokažejo, da je naša partija sodobna in demokratična. To bo prišlo do izraza tudi med diskusijo, ki bo sproščena in odprta navzven. Glavni cilj naše dejavnosti pa ostaja «ustvarjanje pogojev alternative». V trenutku, ko se majo vladna koalicija in priča, da ni kos perečim problemom italijanske družbe, postaja vprašanje alternative kar se da aktualno.

Kajti kriza italijanskega gospodarstva je taka, da je ni mogoče rešiti z nepomembnimi ukrepi ali slepomišljenjem. Odloča se namreč, ali bo Italija zaostala v procesu hitrega tehnološkega razvoja. Odgovor pa, ki ga dajejo vodilni razredi, je porazen. Še vedno mislijo namreč samo na varčevanje na koži delavcev, kot če bi produktivnost in konkurenčnost ne bila odvisna predvsem od dinamičnosti in krepkih ukrepov splošne obnove. Za vse to pa je danes prej ko slej potrebna zamenjava vodilnega razreda.

Glede krajevnih problemov se dokument najprej dotika vprašanj naše dežele in ugotavlja, da je že zadnji deželni kongres poudaril naše nasprotovanje delitvi dežele, kot zahtevajo nekateri avtonomistične sile. Seveda pa je potrebno spremeniti način upravljanja in odločanja v naši deželi.

Posebno poglavje posveča dokument problemu boja za pravice slovenske manjšine.

Ta del objavljamo dobesedno:

«Bistvena sestavina kulture miru je omikano in demokratično sožitje med različnimi narodnostnimi komponentami naše pokrajine.

Boj za globalno zaščito slovenske narodne manjšine je torej temeljna obveza KPI. Prepričani smo, da je mogoče v kratkem začeti razpravo o posameznih osnutkih, ki so v senatu.

Kljub ošibitvi njihove verodostojnosti pa nacionalistične sile, ki se zbirajo okoli LpT in fašistov skušajo spet zadržati ozračje na krajevni ravni, da bi vplivale na izbire parlamenta.

Naloga vseh komunistov italijanske in slovenske narodnosti je boriti se proti manevrom tistih, ki širijo laži in sovraštvo, da bi ponovno cepili mesto. Ta cepitev pa je Trst privezala k lastni preteklosti, ki so bile ločene in so si nasprotovale različne narodne kulture, čeprav živijo tu že stoletja.

Zato je potrebno izmenjavanje vrednot in vzajemno spoznavanje med narodnostima skupnostima. Širiti moramo informacijo o resničnih problemih slovenske manjšine in o naših predlogih, da se zaščiti njena istovetnost. Osvojiti moramo tržaško šolo, da bo dosledno opravljala vlogo kulturnega osveščevalca mladih rodov v duhu omike in demokracije, da se uveljavi metoda demokratičnega soočanja in utrdi zavest, da mora država odgovoriti na pričakovanja manjšine.

To so naloge komunistov. V ta namen je potreben program širokopoteznih in daljnosežnih pobud.

Komunisti poudarjajo tudi svojo nalogo, da okrepijo vlogo slovenske manjšine, ki se izraža kot subjekt in obenem komponenta tržaške napredne in omikane stvarnosti, da se seznanijo in osvojijo tisti del italijanskega javnega mnenja, ki doslej ni vedel ali ni hotel vedeti za njene probleme».

V tem okviru se KPI zavzema tudi za drugačno zavest o lastni zgodovini, o čemer govorijo tudi nedavne pobude in knjiga o preteklosti tržaških komunistov.

Na koncu dokument KPI analizira stališča drugih političnih sil in poudarja še posebej vlogo katoliških množic in mladine.

Čas odločitev v tržaških upravah

Konec meseca bosta tržaški občinski in pokrajinski svet morala glasovati o letošnjih proračunih. Za manjšinsko levosredinsko koalicijo, ki vodi oba odbora, bo to čas pomembnih političnih preizkušenj, saj morajo razrešiti vprašanje, kateremu so se izognile od vsega začetka, ko je padla koalicija med LpT in laiko-socialisti. Gre za preprosto in vendar pomembno vprašanje dialoga z opozicijo. Katero? V tem grmu tiči zajec.

Ricchetti na občini in Clarici na pokrajini imata namreč manjšino in potrebuje nove sveže glasove, ali vsaj vzdržanje večjih sil, če hočeta odobritev proračunov in se želita izogniti imenovanju vladnih komisarjev kot posledici pravno-politične krize.

Obe manjšinski koaliciji slonita na sporazumu med KD, PSI, PSDI, PRI, PLI in Slovensko skupnostjo. Že od samega začetka ni bilo jasno, kaj nameravajo storiti, čeprav so poudarjali, da bodo «razširili» koalicije. Tedaj je nekako veljalo, da cika ta stavek predvsem na Listo za Trst, ki še ni pretrgala vseh popkovin s socialisti in laiki, bivšimi zavezniki. Tudi demokristjani niso imeli druge izbire, razen dialoga z Listo, če upoštevamo, da se prejudicialno nočejo pogovarjati in dogovarjati s komunisti, ki so (medtem) na zadnjih volitvah izenačili in postali, na pokrajinski ravni, prva stranka.

Vsakomur je jasno, da ne gre zgolj za volilno taktiko ali izbiro občasnega zaveznika. Gre za bodočnost Trsta in demokratičnih odnosov v njem. Zavezništvo z Listo pomeni namreč ustvarjati politične koalicije z reakcionarno silo, ki je sicer opustila glavne tri točke svojega programa, obenem pa poudarja četrti (in resnično edino) točko protislovenskega nacionalizma. Obenem deluje Lista kot katalizator destabilizacijskih sil in najnižkotnejših čustev določenega dela tržaške družbe.

Kaj pravijo sedaj stranke manjšinske koalicije? Doslej je samo SSK dala razumeti, a ne preveč glasno, da bi se sodelovala v koaliciji z Listo. Ta stališče tudi razumemo, saj bi zanjo to bilo usodno. Minili so časi, ko so posamezniki v SSK skušali doseči »legitimacijo» LpT ali vsaj njeno naklonjenost...

Drugače je s socialisti. Ti se sprašujejo, ali je še veljavna njihova nekdanja prepostavka, da lahko zavezništvo z LpT vrže iz igre druge stranke in uveljavi njihovo vodilno vlogo. Na to karto so dvomno igrali več časa, izsilili celo oblikovanje enoletnega zavezništva z Listo in laiki, a se jim je utvara podrla ob prvem sunku vetra.

Kljub temu pa je v PSI mnogo nostalgikov, ki bi radi dosegli sporazum med LpT in KD, vendar pod pogojem, da bi PSI bila posrednik in torej odločilni dejavnik. Ne vemo, kaj misli o taki perspektivi slovenska komponenta stranke. Vsekakor je malo verjetno, da bi PSI uspelo doseči svoje cilje, najbrž tudi zaradi notranje neenotnosti, kar je posledica notranjih trenj med različnimi strujami »reformistov» in spora na deželni ravni. PSI bo vsekakor imela v kratkem svoj kongres in korda bo tedaj mogoče izvedeti, kaj namerava in če bo vzporedno s pragmatiko vodila tudi načelno politiko.

Ostale laične stranke delujejo predvsem v vidiku volilnih interesov. Republikanci in liberalci se namreč dogovarjajo na vsedrjavni ravni za skupne kandidature na junijskih evropskih volitvah. V Trstu se za tako kandidato poteguje Cecovini. Razumljivo je, da laikom dišijo listarski glasovi, zato se jim ne bodo zamerili. Pravzaprav pa poteka med laičnimi strankami in PSI določena konkurenca za listarske glasove. Razlika je samo v tem, da socialisti računajo predvsem na listarske disidente.

KD je kot v kletki. Zaradi svojega anti-komunizma nima izbire, čeprav je bila doslej glavna tarča listarskih napadov in polemik. Kljub temu pa se programsko pogovarja z listo, ker je prepričana, da bi zavezništvo dokazalo »melonarjem«, da demokrščanski hudič ni tako črn, kakor ga prikazujejo.

KPI odklanja tako logiko. Pri tem opozarja, da je pripravljena storiti, kar je v njeni pristojnosti, da se rešijo najbolj delikatna vprašanja upravljanja v Trstu. Toda to ne pomeni, kot je pisal »Meridiano«, da smo pripravljeni deliti oblast z demokristjani in njihovimi zavezniki, nekako po načelu »eno meni, drugo tebi«. Gre nam za nekaj pomembnejšega: za vsebino tržaške politike, torej za vsebino upravne politike v tržaški občini in pokrajini, kakor tudi za splošne družbene in demokratične pobude, ki so potrebne za premostitev sedanjega položaja.

Tu bi omenili samo tri točke: gospodarstvo, družbene storitve, kultura sožitja s Slovenci.

Glede gospodarstva so stvari jasne. Mesto moramo združiti v boju za obstoj in razvoj. To pa pomeni braniti to, kar se brani da. Na prvem mestu industrijsko strukturo mesta in zaposlitvene ravni. Nato pa še perspektive mednarodnega sodelovanja in tehnološke obnove. Vse to je mogoče samo, če bo Trst enotno nastopil in izsilil od vlade ustrezne ukrepe.

Glede družbenih storitev je vsakomur jasno, za kaj gre. V proračunskih postavkah želimo take izbire, ki naj ustrezajo rastoči potrebi po družbenih storitvah, ki naj pri ljudeh (predvsem ostarelih) omilijo posledice gospodarske krize.

Glede kulture sožitja s Slovenci pa so stvari na dlan. V mislih imamo uresničevanje vseh pobud, ki naj pokažejo, da se stvari v Trstu sučejo na bolje. Potrebna je večja informacija italijanskega prebivalstva o pravicah Slovencev, potrebne so politične pobude pri vladi in parlamentu, predvsem pa je potrebno, da občina in pokrajina storita svojo dolžnost tam, kjer sta pristojni. V mislih imamo, naprimer, dvojezične krajevne napise ob vходу v naše kraje in mestne četrti, kakor tudi večjo občutljivost do drugih problemov slovenske manjšine, šolskega, kulturnega ali športnega značaja.

To bi lahko bilo vse. Ni malo, toda za rešitev teh problemov je potrebna predvsem dobra volja strank. Če bodo tržaške politične sile pokazale dobro voljo, se ji bomo tudi mi odzvali.

* * *

PRISPEVKI

Ob poravnavi naročnine so prispevali:
 Antonič Edvard, Sesljan, 4.000 lir
 Emili Mario, Prosek, 4.000 lir
 Luči Karlo, Prosek, 5.000 lir
 Brišček Mario, Prosek, 4.000 lir
 Vatovac Leopold, Devinščina, 4.000 lir
 Grilanc Ivana, prosek, 4.000 lir
 Puntar Mario, Prosek, 9.000 lir
 Husu Guerrino, Prosek, 4.000 lir
 Štoka Josip, Kontovel, 8.000 lir
 Malalan Luciano, Lonjer, 14.000 lir
 Blažina Avgust, Štivan, 4.000 lir
 Peric Kristina, Štivan, 4.000 lir
 Pertot Slavko, Nabrežina, 4.000 lir
 Blažič Rudi, Trst, 4.000 lir
 Brišček Alojz, Trst, 4.000 lir.

V spomin na hčerko Nevo in na moža Karlota daruje Matilda Puntar 20.000 lir.

V spomin na tovariša Vidalija in Berbetiča daruje Vida Gerlanc 10.000 lir.

Ob 10. obletnici nepozabnega moža in očeta Josipa Krala darujejo žena Vera, sin Jordan in hčerka Ervina 15.000 lir.

Vremec Mihela z Opčin daruje 4.000 lir

V spomin na tovariša Silvestra Žerjala darue Veljak Angel od Domja 10.000 lir.

Cerkno, 27.1.1944 - 27.1.1984

V spomin padlim 6. tečaja

Po kapitulaciji Italije, septembra 1943, se je ob pogojih vseljenske množične vstaje pred osvobodilno gibanje z vso ostrino postavilo vprašanje kadrov. Bilo jih je očitno premalo, naj bo vojaških kot političnih. Vprašanje je bilo treba čimprej rešiti, ker bi v drugačnem primeru šlo marsikaj v izgu-
bo.

Enkrat oktobra istega leta je bila na Vojskem nad Idrijo ustanovljena Pokrajinska partijska šola za Slovensko primorje in Gorenjsko. Njena naloga je bila, posredovati tečajnikom nekako v dveh tednih ustrezno količino teoretičnega in praktičnega znanja iz idejno-politične in organizacijske zakladnice revolucionarne teorije in prakse, ki so jo nujno potrebovali v svojem delu kot komisarji v vojski in politični delavci na terenu.

Delo v tej šoli je bilo izredno obsežno in naporno tako za udeležence tečajev kot za predavatelje. Tečajniki so bili v glavnem preprosti fantje in dekleta z dovršenimi štirimi ali petimi razredi osnovne šole, gradivo na tečajih pa tako, da ga nikakor niso mogli z lahkoto dojemati. Za Primorce so nastopile še težave z jezikom, zanje je to bila prva šola s poukom v slovenskem jeziku.

Navzlic temu so bili uspehi nepričakovano dobri. V šolo so prihajali najboljši, najbolj preverjeni in predani kadri, pretežno med 18. in 25. letom starosti, idealno zaverovani v program osvobodilnega boja in revolucije. Učenja so se lotili z navdušenjem in zgledno vztrajnostjo. S knjigo v rokah in puško ob nogi, kot se je temu takrat reklo. V največjo pomoč so jim bili predavatelji, trije predvojni komunisti, Ivan Bratko, Oskar Šavli in Dušan Bravničar. Delali so z njimi vse dneve do noči, da bi iz tečajev čim več odnesli. Ko so iz šole odhajali vsak na svoje področje dela, so kot najdragocenejšo lastnino nosili s sabo popisane zvezke, brošure in knjige.

Vzdušje v šoli je bilo navdušujoče in optimistično, tovarištvo in sodelovanje vzorno. Delo je potekalo brez zastojev in neljubih presenečenj do četrtega tečaja, ko so Nemci iz Idrije, šolo prvič napadli. Zgodnega decembrskega jutra 1943 so jo skušali obkoliti, a se je na srečo kljub visokemu snegu uspešno umaknila iz zapirajočega se obroča. Šola je nadaljevala z delom pri Gačniku, nato v Gornji Trbušji, na Čepovanu in nazadnje v Cerknem.

Vendar si Nemci, poznavajoč vlogo in

pomen šole, niso dali miru. Kar jim je spodletelo na Vojskem, so nedobra dva meseca kasneje dosegli v Cerknem. Zgodaj zjutraj 27. januarja 1944 se je 120 udeležencev 6. partijskega tečaja z zaščitno enoto in šolskim osebjem vred znašlo sredi nemškega obroča posebne, elitne napadalne skupine, katere izrecna naloga je bila, da šolo do konca pokonča.

Nemci so v svojem besu, ker so našli predavalnico prazno, uprizorili po Cerknem tako nepopisno krvav ples, da je bilo pobito vse, kar jim je prišlo pred cevi. Vse se je reševalo kakor je vedelo in znalo. V divjem streljanju številnih nemških avtomatov in strojnic je tistega mrzlega 27. januarja 1944 v Cerknem popadal cvet mladih komunistov Primorske in Gorenjske. Vsepovsod po cerkljanskih senožetih in pobočjih so ležala njihova razmesarjena trupla.

Po statističnih podatkih je v osvobodilnem boju popadalo največ mladih ljudi. Mladi so bili, ko jim je bila pretrgana nit življenja, tudi padli tečajniki 6. tečaja. Mladim umreti, se odreči življenju, ni bilo lahko.

Toda v boju, ki ni poznal milosti, so za svoje ideale svobode in pravice dali vse, kar so mogli in morali dati.

Slovenci moramo sodelovati pri izoblikovanju zaščitnega zakona

Na tiskovni konferenci, ki je bila prejšnji četrtek v Novinarskem krožku v Trstu je enotna slovenska delegacija številnim novinarjem poudarila zahtevo po enaki in ustrezni zaščiti za vse Slovence v Italiji. Do izraza je prišla tudi zahteva, da se pospeši parlamentarna

pot zakonskih osnutkov, kot tudi soglasna želja, da pri oblikovanju zaščitnega zakona sodelujejo tudi Slovenci sami. Na teh straneh objavljamo poročila posameznih članov enotne slovenske delegacije. Razveseljivo je tudi dejstvo, da so poročevalci iz notranjosti Italije od-

merili precej prostora konferenci v svojih listih: La Repubblica, Corriere della Sera, turinska La Stampa, L'Unità. Razprava, ki je sledila uvodnim poročilom, je bila odraz omikane strpnosti, s katero se v našem mestu, žal, bolj poredkoma srečujemo.

BORIS RACE

Socioekonomska in prostorska vprašanja

Nobeni narodnostni skupnosti ni zagotovljen obstoj le s pravico rabe svojega jezika, s šolo in kulturo. Med temeljnimi nujnostmi za preživetje je njen družbeno ekonomski položaj, ker le-ta, če je ugoden, zagotavlja izvajanje narodnostnih pravic in s tem njeno bodočnost.

Zato je izjemne važnosti, kakšen odnos imajo država, njeni organi in vsa javna administracija do materialne baze manjšine in kakšno gospodarsko, prostorsko in urbanistično politiko izvajajo.

Očitki slovenski manjšini v Italiji, da si z zahtevo, naj bodo zavarovani njeni gospodarski interesi, hoče zagotoviti privilegiran položaj, so neutemeljeni, ker je nesporno, da je njena gospodarska osnova šibka zaradi samega dejstva, da je manjšina in zaradi zanjo neugodnih razmer, v katerih se je

znašla v polpretekli dobi in v zadnjih desetletjih (načrtno uničevanje slovenskega gospodarstva, ki ga je izvajal lašizem, nenaklonjena gospodarska in prostorska politika, razlastitve obširnih površin na Tržaškem in Goriškem, emigracija v videmski pokrajini).

Zaradi tega je izjemne važnosti, da zaščitni zakon za slovensko manjšino vsebuje določila, ki naj bi ustreznim organom predpisovala, da posvečajo posebno skrb gospodarskega razvoju celotne slovenske skupnosti in območjem, v katerih strnjeno biva slovensko prebivalstvo. Zatem bi morali tudi prepričati «lahke» (nepremišljene in nepotrebne) spremembe namembnosti prostora in s tem rušenje prostorskega ravnovesja in razlastitve, za katere morata dobiti odškodnino, poleg neposredno prizadetega razlaščenca, tudi ožja in širša skupnost.

Jamstvo za uresničenje omenjenih načel je aktivna prisotnost predstavnikov manjšine pri gospodarskem planiranju, prostorskem načrtovanju in izvajanju samih programov in načrtov.

Ko smo pred dobrim tednom v Cerknem, ob štirideseti obletnici njihove tragične smrti, ponovno obudili spomin nanje, se nam je sredi spoštljive, tihe hvaležnosti za neprecenljivo žrtev, položeno na oltar osvoboditve človeka, sproti utrinjala tudi misel, da jim tega nikoli ne bomo mogli poplačati. Delno morda edinole z nepretirano lajstnih prizadevanj v nadaljnjem boju za ideale, ki so zanje oni sami tistega krvavega jutra v Cerknem nesebično darovali svoja mlada življenja.

D. Furlan

SEDEMINŠTIRIDESET

*Sedeminštirideset novih krst,
sedeminštirideset svežih grobov,*

*sedeminštirideset trupel zakrila je prst,
da zrasel iz nje bo dom lepši in nov.*

*Sedeminštirideset
src mater slovenskih
na Gorenjskem, Primorskem, Beneškem
je zatrepetalo v bolesti.*

*Sedeminštirideset
novih žrtev tolovajev besnih
v našem boju težkem
ima fašizem na vesti.*

Čakala bo mati:

«Sin moj, čemu ni od tebe glasu?

Mogoče si se prehladil,

ko bredel si ldrjico do pasu

in ležiš pri neznanih ljudeh?»

«Hčerka draga, čimprej se vrni

*in me razveseli v samotnih dneh,
tako težko pogrešam tvoj smeh,
ki si ga vedno prepolna.
Da nisi kaj bolna
in utihnil tvoj glas je srebrni?»
Molk. Nikogar ni nazaj,
samo strašna vest
je prišla do njenih ušes:
prestreljena in strta
sta padla pod streli kvikov.
Skupni grob cerkljanskega tihega vrta
je sprejel sedeminštirideset mučenikov.*

Vinko Šumrada - Radoš

(Vinko Šumrada - Radoš, partizanski komisar,
član štaba za vstajo 1.1945 v Trstu, je pesem
napisal neposredno po cerkljanski tragediji).

SERGIJ PAHOR

Šolska problematika

Slovenska manjšina je zelo pozorna na svojo šolo, ker je pač od nje odvisen v veliki meri njen kulturni in družbeni razvoj in še posebej zato, ker na delu manjšinskega teritorija ni bila manjšini priznana pravica do šole v materinščini v nobeni obliki in na nobeni ravni, čeprav je večina prizadetega področja (videmska pokrajina) postala del Italije že leta 1866. Tovrstne razlike med Slovenci iz Tržaške in Goriške pokrajine — ki jim je bila slovenska šola vrnjena takoj po drugi svetovni vojni za časa zavezniške vojaške uprave — na eni strani ter Videmske na drugi, niso več dopustne, zato Slovenska delegacija v vseh svojih komponentah enotno zahteva:

1. načelo razširitev slovenskega šolstva na Videmsko pokrajino;
2. upravno avtonomijo slovenske šole s svojim deželnim nadzornikom in namestniki šolskih skrbnikov;
3. avtonomijo zbornih organov tudi na deželni ravni z ustanovitvijo enega ali več samostojnih šolskih okrajev;
4. zagotovitev vseh smeri izobraževanja slovenski šoli tudi po reformi;
5. naj pristojne oblasti izhajajo iz načela, da za odpiranje novih manjšinskih slovenskih šol in ohranitev razredov ne morejo upoštevati zgolj ugotovitev številskega stanja.

Poleg teh načelnih točk velja še opozoriti na vrsto drugih konkretnih zahtev, ki so z njimi tesno povezane in ki gredo od prilagojevanja učnih in didaktičnih programov aktualnim potrebam slovenske manjšine, njeni zgodovini in krajevnim tradicijam do primerne povečanja sklada za slovenske učbenike, od ustanavljanja obrtnih in poklicnih šol, do posebnih predavanj za slovenske šolnike na obeh deželnih univerzah.

BORIS ISKRA

Ne proceduralnim oblikam

Zaščitni zakon naj bo nesporen okvir zajamčenih pravic vsakega posameznika, ki pripada slovenski manjšini in torej skupnosti, ki je družbena formacija posameznikov. Kajti uporaba jezika, šolstvo, kultura, poimenovanje krajev in gospodarski aspekti zaščite zadevajo skupnost in se preko nje odražajo na posameznike. Izumetničeno in izkrivljajoče je torej ločevanje zaščite posameznika glede na zaščito skupnosti.

Prisotnost Slovencev v naših krajih je dejstvo, o katerem priča njihova družbena in kulturna dejavnost, priznavajo jo

zgodovinarji in jezikoslovci, pa tudi država v svojih notranjih in uradnih aspektih: če bi tudi to ne zadostovalo, priča o naši prisotnosti tudi dejstvo, da so bili Slovenci v naših krajih večkrat tarča raznolikih sovražnih dejanj.

Prav zato, ker je slovenska narodna skupnost manjšina, ki jo je treba zaščititi, ji mora biti zajamčeno uživanje pravic ne glede na stopnjo tolerance ali številčna razmerja med italijansko večino in slovensko manjšino. Zahtevati ugotavljanje odstotne prisotnosti Slovencev pomeni namreč pogojevati njene pravice s številčno močjo večinskega naroda. Iz tega bi izhajala negotovost pri uresničevanju pravic ter stalno trenje med obema skupnostima. Proceduralne oblike aktiviranja pravic, bodisi preko ljudskih peticij ali na osnovi stališč krajevnih uprav, bi povzročale trajno politično destabilizacijo ter razlike v ravnanju znotraj slovenske narodne skupnosti. Lahko bi prišlo do nesprejemljivih pojavov drobljenja in razlikovanja pravic od občine do občine ali celo med posameznimi okrožji iste občine.

Pogoj za zaščito slovenske manjšine je samoumevno prav njen obstoj. Zato je ni mogoče povezovati s subjektivnim aktiviranjem, tem manj pa s stopnjo tolerance italijanskega prebivalstva, s katerim živi v teh krajih.

FERRUCCIO CLAVORA

Slovenci videmske pokrajine

Po 116 letih asimilacijske politike in po 36 letih očitne kršitve njihovih ustavnih pravic, Slovenci Videmske pokrajine z zaupanjem pričakujejo odobritev globalnega zaščitnega zakona, ki bi moral organsko rešiti probleme, s katerimi se sooča slovenska narodnostna skupnost v Italiji.

Zaščitni zakon je posebnega pomena za Slovence videmske pokrajine, ki še vedno čakajo, da bi država formalno priznala njihov obstoj. Ta skupnost, ki jo je emigracija zdesetkala, je kljub vsemu ustanovila vrsto organizacij in ustanov, ki so jasen dokaz kako ljudje čutijo svojo etnično istovetnost. Pomembna pa sta tudi množično sodelovanje Slovencev videmske pokrajine na velikih manifestacijah kot sta Kamenica in dan Emigranta ali pa navdušujoče sodelovanje več kot 250 otrok na narečnem natečaju «Moja vas», ob tem pa ne smemo pozabiti številne pobude emigrantov, ki so raztreseni po vsem svetu.

Po tolikih letih neusmiljene asimilacijske politike bi morebitna izključitev Slovencev videmske pokrajine iz globalnega zaščitnega zakona ali morebitno omejevanje njihovih pravic bilo ne samo protiustavno, pač pa bi močno načelo demokratično verodostojnost ustanov države, ki je vendarle nastala iz odporniškega gibanja.

RAFKO DOLHAR

Pravica do uporabe materinščine

Materinščina predstavlja eno bistvenih značilnosti narodnostnih skupnosti. Materinščina namreč ni neka nadzgradba človekove osebnosti, temveč je ena bistvenih značilnosti človekove osebnosti same.

Zato predstavlja pravica do uporabe materinščine v medosebnih odnosih ter v vseh drugih priložnostih civiliziranega občevanja eno bistvenih zahtev pri zaščiti neke narodnostne skupnosti. V tej zahtevi je seveda vključena tudi zahteva po spoštovanju materinščine narodnostne skupnosti. To pomeni, da ima narodnostna skupnost pravico do napisov in toponomastike v lastnem jeziku. Slovenska narodnostna skupnost v Italiji zato zahteva priznanje do uporabe materinščine predvsem pri izobraževanju: to pomeni, da ima na celotnem ozemlju, kjer živi, pravico do šol vseh vrst in stopenj v materinščini. Nadalje ima slovenska narodnostna skupnost pravico do uporabe materinščine v vseh izvoljenih predstavništvih. Ta pravica se doslej izvaja le v okoliških občinah, v pokrajinah Trst in Gorica, ne pa v mestnih središčih teh pokrajin, kjer pravzaprav živi večina slovenskega prebivalstva. Slovenci zahtevamo pravico do uporabe materinščine v odnosih z upravnimi telesi od občinske in pokrajinske preko deželne in državne ravni, vključena je seveda tudi sodna oblast. Pravica do slovenskih napisov in toponomastike spada med pravice do spoštovanja jezika narodnostne skupnosti.

V večini primerov predstavlja izvajanje teh pravic le priznanje pravice posameznika in torej narodnostne skupnosti do normalnega, to je nemotenega narodnostnega razvoja, ki se seveda ne sme naslanjati na neko številčno ugotavljanje ali pa na zlonamerno izključevanje nekaterih narečnih oblik od sklopa slovenskega jezika in torej slovenskega naroda.

ALJOŠA VOLČIČ

Cassandra komisija

Dne 24. decembra 1977 je bila z dekretom predsednika ministrskega sveta ustanovljena posebna komisija za preučevanje problemov slovenske manjšine v Furlaniji-Juljski krajini.

Komisija, ki je štela 20 članov, je delala tri leta, a ni prišla do skupnih zaključkov. Vzrokov za neuspeh je več, bistveno pa je bilo to, da sta takrat KPI in PSI bili edini vsedržavni stranki, ki sta že predstavili zakonski osnutek za globalno zaščito slovenske manjšine. Zato niso izvedenci, ki so jih imenovala druge stranke, imeli aktivne vloge in so večinoma sledili skupini desetih članov, ki so zastopali razne organe državne uprave.

V paritetični podkomisiji, ki je delovala od aprila do julija 1980, so se stališča nekoliko zblížala. Vladni funkcionarji so v nekaterih stvareh popustili. Pristali so na seznam 35 občin dežele Furlanije-Juljske krajine, v katerih biva slovenska manjšina. Na tem območju naj bi veljale nekatere osnovne pravice, kot so možnost ustanovitve novih šol (in to je zelo pomembno posebno za videmsko pokrajino), dodelitev osebja za upravo slovenskih šol, ustanovitev samostojnega instituta IRRSAE, podpora kulturnim dejavnostim (gledališče, glasbena šola, tisk). Poleg tega so pristali na ustanovitev paritetične komisije, ki naj bi sledila izvajanju zaščitnega zakona.

Ostale pa so brez odmeva zahteve petih slovenskih članov komisije po popolnejši avtonomiji slovenske šole in po socio-ekonomski zaščiti.

Če pa ni prišlo do dogovora, je iskati glavni vzrok v zahtevi, ki so jo izrazili ministrski funkcionarji, naj bi pravica do javne rabe slovenščine bila pogojena od zapletene in zahtevne «procedure», ki je nobena manjšina ne more prenesti in ki je nevarna za demokratično sožitje v deželi.

Slovenci v Italiji že desetletja čakamo na zakon, ki bi ščitil naše pravice. Zato sta razumljiva pričakovanje in zahteva po pospešitvi parlamentarne poti osnutkov, ki je ustavljena v pričakovanju, da tudi vlada objavi svoj zakonski osnutek.

V tem okviru Slovenci poudarjamo nujnost, da moramo biti soudeleženi pri oblikovanju zakona, ker nas neposredno zadeva, njegova vsebina pa mora biti za nas zadovoljiva. To velja tako za ozemeljsko razsežnost zaščite, ker mora objeti vseh 35 občin tržaške, goriške in videmske pokrajine, v katerih živimo Slovenci, kot tudi njegovo vsebino jamstva. S tega vidika so povsem nesprejemljivi

postopki, po katerih naj bi bilo uveljavljanje zaščite odvisno od večje ali manjše strpnosti večinskega prebivalstva. Taki postopki bi imeli kot posledico stalno mobilizacijo sil, ki bi bile za ali proti zaščiti, kar bi povzročilo nevarno politično destabilizacijo celotnega mejnega območja.

Poudariti je treba nadalje zahtevo, da mora zaščitni zakon vsebovati jamstva o uporabi slovenskega jezika v javnosti, kulturno in administrativno avtonomijo šolstva s slovenskim učnim jezikom, ki ga je treba izpopolniti in raztegniti na videmsko pokrajino, finančna jamstva za delovanje kulturnih ustanov manjšine in posebne oblike zaščite

družbenih in gospodarskih interesov manjšine glede na šibkost manjšinskega gospodarstva.

Nadalje je treba poudariti, da mora država priznati manjšini status naravne družbene skupnosti, ki se lahko in se mora razvijati brez ovir in mora biti zaščitena pred vsakršno obliko asimilacije.

DELO - glasilo KPI
za slovensko narodno manjšino
Direktor ALBIN ŠKERK
Ureja uredniški odbor
Odgovarja FERDI ZIDAR
Uredništvo in uprava:
Trst - Ulica Capitolina, 3
telef. 76.48.72, 74.40.47
Dopisništvo v Gorici: Ulica Locchi, 2
telef. 24.36
Poštni tekoči račun 11/7000
Letna naročnina 6.000 lir
Tisk: Tipolito Stella snc
Ulica Molino a Vento 72 - Trst